

<https://doi.org/10.61827/fp2024a11>

Monika Schönherr
Zakład Językoznawstwa Niemieckiego,
Uniwersytet Zielonogórski

ZDANIA AFINITYWNE W UJĘCIU KONTRASTYWNYM I DIACHRONICZNYM NA PODSTAWIE WYBRANYCH FRAGMENTÓW TEKSTU PSAŁTERZA FLORIAŃSKIEGO

Psalterz floriański jako korpus badawczy

Pod sygnaturą BN Rps 8002 III (1) w Bibliotece Narodowej w Warszawie kryje się jeden z bardziej niezwykłych rękopisów, jakie powstały w średniowiecznej kulturze europejskiej, a z punktu widzenia polskiej historii języka literackiego – jeden z najcenniejszych i najdawniejszych polskich tekstów. Mowa o tytułowym psalterzu. Jest to rękopis pochodzący z drugiej połowy XIV wieku, którego szersze pojawienie się w kulturze czy zwłaszcza w dyskursie naukowym wiąże się z rokiem 1827, kiedy to w opactwie św. Floriana, niedaleko Linzu (w Górnej Austrii), odkryto dawny artefakt. Pierwsze wzmianki o jego odkryciu przyniosły nieco obszerniejsze opracowania, mające na celu przybliżenie tekstu szerszym kręgom czytelników i badaczy¹.

Od blisko dwustu lat literatura przedmiotu dotycząca psalterza urosła do pokaźnego zbioru studiów, niemniej nadal nie udało się rozstrzygnąć mnóstwa wątpliwości ani udzielić wiążących odpowiedzi na wiele pytań².

Natomiast do kwestii bezspornych (jakie udało się ustalić) należy zaliczyć między innymi fakt, że zapis tekstu w kodeksie zorganizowany jest w układzie kolumnowym. Punkt wyjścia stanowi krótki werset psalmiczny w języku łacińskim, po nim zaś następuje segment (interlinearne) tłumaczenia na język polski, a dalej – przekład niemiecki. Porządek ten zachowano konsekwentnie w obrębie całości.

Ta trójdzielna kompozycja, czyniąca z przekazu trilingwalną strukturę, jest nie tylko ciekawa z uwagi na zagadnienia paleograficzne, gdyż w efekcie nabiera także cech szczególnie ważnych w warstwie językowej. Oto bowiem mamy do czynienia z zestawem trzech systemów językowych, różniących się pod względem struktury, stopnia rozwoju i prestiżu społecznego. O ile język łaciński – jako swego rodzaju *lingua*

1 Por. W. Nehring, *Altpolnische Sprachdenkmäler. Systematische Übersicht. Würdigung der Texte. Ein Beitrag zur slavischen Philologie*, Berlin 1886; S. Kubica, *Die deutsche Sprache des Florianer Psalters. Ein Versuch*, Poznań 1929; idem, *Zur deutschen Sprache des Florianer Psalters*, „Archivum Neophilologicum” 1930, 1 (1).

2 Przykładem może być sama geneza i proveniencja zabytku.

franca – w średniowiecznej (a także późniejszej) Europie cieszył się niekwestionowanym prestiżem i poprzez stulecia uzyskał status zinstytucjonalizowanego języka pisanego, o tyle piśmiennictwo w języku polskim w czasie powstawania zabytku było zaledwie na początku swego rozwoju. Już choćby te uwarunkowania tłumaczą, jak ważny to tekst dla zrozumienia historii i rozwoju staropolszczyzny³.

Część niemiecką psalterza zredagowano w dialekcie Mitteldeutsch-Schlesisch (śląska odmiana języka wschodniośrodkowoniemieckiego), typowym dla czternasto- i piętnastowiecznej fazy rozwoju tego języka między innymi na ziemiach średniowiecznego Śląska. Według krytycznych opracowań, język niemiecki *Psalterza floriańskiego* nawiązuje do śląsko-niemieckiego języka kancelaryjnego (nie mylić z dialektem śląskim języka polskiego), jakim posługiwano się wówczas w średniowiecznym Krakowie, uchodzącym za niemiecką wyspę językową⁴. Daje to podstawę sądzić, że to właśnie w skrytorium ówczesnego Klasztoru Kanoników Regularnych w Krakowie (dzisiaj Bazylika Bożego Ciała), którego fundatorem była sama Królowa Jadwiga, opracowano niemiecką część kodeksu. Tym samym można przyjąć, że dialekt niemiecki i polszczyznę *Psalterza floriańskiego* – a chodzi o stopień dziejowego rozwoju obu systemów językowych – dzieli kilkaset lat⁵.

Skłonność do separowania lub też oddzielnego badania poszczególnych części *Psalterza* – z uwagi na nierówny status czy osiągnięty poziom zaawansowania badanych języków – z metodologicznego punktu widzenia wydaje się wprawdzie zrozumiała, ale ta oczywista okoliczność nie może stanowić przeszkody w próbie komplementarnego ujęcia obu translacji, nawet jeśli teksty te – jak wynika z opracowań Nehringa – miały powstać oddzielnie i niezależnie od siebie⁶.

Takie, powiedzmy, holistyczne podejście do oglądu warstwy pisanej zabytku wiąże się między innymi z poddaniem poszczególnych partii *Psalterza* analizie kontrastywnej, dążącej do miarodajnej oceny jednolitości językowej w zakresie struktur gramatycznych czy leksykalnych. Badania tego typu nie doczekały się jak dotąd realizacji, mimo iż Księga Psalmów z wielu powodów spełnia wymogi korpusu badawczego, a w szczególności nadaje się do takiego rodzaju studiów ze względu na jednolity układ wypowiedzi oraz

3 Zob. M. Kamińska, *Psalterz floriański. Monografia językowa*, cz. I: *Ortografia, fonetyka, fleksja imion*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1981, s. 5.

4 Por. *Krakauer Kanzleisprache: Forschungsperspektiven und Analysemethoden*, red. J. Wiktorowicz, Warszawa 2011; G. Chromik, *Mittelalterliche deutsche Sprachinseln in Oberschlesien, Kleinpolen und Rotreußen*, [w:] *Deutsch in Mittel-, Ost und Südosteuropa*, red. P. Hannes, B. Weber, J. Wellner, Regensburg 2019 (DOI: <https://doi.org/10.5283/epub.41413>).

5 Pierwsze obszerne zabytki języka niemieckiego dokumentujące jego rozwój sięgają wieku IX, z którego pochodzą (interlinearne, ale także autochtoniczne) tłumaczenia Ewangelii (por. np. Diatessaron „Der althochdeutsche Tatian” z ok. 830 r. oraz wierszowana wersja Ewangeliarza autorstwa Otfrida z Weissenburga z ok. 860 r.).

6 Por. W. Nehring, *op. cit.*, s. 104-105.

obszerny materiał empiryczny, mogący stanowić obszar namysłu kontrastywno-porównawczego, zarówno w duchu historycznym, jak i synchronicznym⁷.

W dyskursie naukowym poświęconym *Psalterzowi floriańskiemu* na próżno zatem szukać opracowań, które uwzględniłyby wszystkie trzy części tekstu jako elementy wzajemnie się dopełniające i funkcjonujące w ramach pewnej całości⁸, co należy uznać za poważny mankament, ale też płynący stąd dezcyderat, by pilnie wypełnić oczywistą lukę.

Niniejszy szkic jest swego rodzaju odpowiedzią na sformułowany wyżej postulat. Jego cel wiąże się z przeprowadzeniem analizy historyczno-kontrastywnej zjawisk składniowych oscylujących wokół kwestii wyrażania orzeczenia we wszystkich trzech różnojęzycznych tekstach *Psalterza floriańskiego*, a tym samym rozpowszechnieniem trendu do monolitycznego traktowania jego poszczególnych segmentów. Badania korpusowe, polegające na przeglądzie materiału językowego, mają przyczynić się do wyodrębnienia wspólnych i rozbieżnych cech w budowie zdań we wszystkich trzech częściach Psalterza. Konkretnie chodzi o zdiagnozowanie afinitywnych przypadków konstruowania zdania, czyli konstrukcji bez finitywnej (tj. osobowej) formy czasownika.

Zjawisko afinitywności, rozpowszechnione szczególnie w językach słowiańskich (por. pol. *Piotr to dobry człowiek, Jak okiem sięgnąć same lasy i pola, ros. Скопо пачцем, Кypумь – здорoвьo вpeдумь* itd.), znane jest między innymi w rodzinie języków germańskich, w tym także w niemieckim (*Er – und weinen?, Ein Mann, ein Wort*), mimo iż rola czasownika finitywnego w konstrukcji zdaniowej jest tutaj niewspółmiernie większa niż w składni zdania polskiego czy rosyjskiego⁹.

Tendencja do wykluczania *verbum finitum* z konstrukcji zdaniowej nie jest zjawiskiem współczesnym. Afinitywną budowę zdania dostrzec możemy już we wcześniejszych fazach rozwoju systemów językowych, czy to w języku staro-wysoko-niemieckim (Althochdeutsch) czy też w staropolszczyźnie¹⁰. Występowanie afinitywności (szczególnie w tłumaczeniach ksiąg biblijnych) uzasadnia się często wpływem łacińskiego wzorca oraz interlinearną metodą przekładu ksiąg natchnionych (tłumaczenia w stylu *verbum-de-verbo*). Izomorficzne odwzorowanie elementów obcej składni w języku rodzimym nie może być jednak uznane za jedyny powód występowania w nim zdań

7 Por. M.L. Kotin, *Tempus, Modus und Modalverben in Notkers Psalmenbuch im Vergleich zu Luthers Psalmenübersetzung und zum neuhochdeutschen Psalter*, „Moderna språk” 2021 (1), s. 95-121 (DOI: <https://doi.org/10.58221/mosp.v115i1.6901>).

8 Por. M. Gębarowicz, *Psalterz Floriański i jego geneza*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965, s. 5; M. Kamińska, *op. cit.*, s. 9.

9 Por. M.L. Kotin, M. Schönherr, *Infinite, afinite und verblose Sätze aus diachroner und typologischer Sicht*, [w:] *Kurze Formen in der Sprache / Formes brèves de la langue. Syntaktische, semantische und textuelle Aspekte / aspects syntaxiques, sémantiques et textuels*, red. A.L. Daux-Combaudon, A. Larrory-Wunder, Tübingen 2020, s. 39-56.

10 Por. F. Simmler, *Nominalsätze im AHD*, [w:] *Althochdeutsch. Syntax und Semantik*, red. Y. Desportes, Lyon 1992, s. 153-197; K. Janigane-Prokai, *Afinite Nebensatzkonstruktionen und ihre Geschichte*, Frankfurt a. M. 2003; M.L. Kotin, M. Schönherr, *op. cit.*

afinitywnych. Konstrukcje zdaniowe z elipsą osobowej formy czasownika są wynikiem działania wielu rozmaitych mechanizmów językowych. Tak powstałe zdania niewerbalne są autonomicznymi konstrukcjami, które należy rozpatrywać jako pełnowartościowe syntagmy¹¹.

Status i funkcje zdań afinitywnych

W niemieckiej tradycji gramatykografii istnieje tak silna relacja między pojęciem zdania a czasownikiem, że jakakolwiek próba zdefiniowania pojęcia zdania bez podkreślenia w nim roli czasownika wydaje się całkowicie pozbawiona sensu¹². Obecność orzeczenia, wyrażona osobową formą czasownika, jest zatem uznawana – szczególnie w językoznawstwie germańskim – za nieodzowną cechę każdego zdania¹³.

Uwaga językoznawców niemieckich skupia się zatem głównie na konstrukcjach z osobową formą czasownika, podczas gdy syntagmy bez predykatów werbalnych są traktowane w dyskursie naukowym przeważnie jako formy defektywne¹⁴ lub fragmentaryczne¹⁵, a w najlepszym wypadku jako minimalne jednostki komunikacyjne¹⁶, nigdy zaś jako zdania¹⁷.

W języku polskim, jak i w ogóle w całej Słowiańszczyźnie, formy zdaniowe – pozbawione *verbum finitum* – bez wątpienia cieszą się o wiele większą autonomią. Wyrażane są one, podobnie zresztą jak w języku niemieckim, albo przez predykatywy nieczasownikowe (por. *Smutno mi*; *Za oknem znowu mroźno/mglisto*; *Żal mi moich łez*; *Grzech odmówić*; *Pora/czas na nas*), albo formy bezokolicznikowe (*Co słyhać?* etc.), z tym że zarówno w grupie tych pierwszych, jak i drugich często występuje składnia bezpodmiotowa lub bezagentywna. Użycie niektórych bezokoliczników wiąże się z interpolacją

11 Por. W. Humboldt, *Über die Verschiedenheiten des menschlichen Sprachbaus und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*, [w:] *Wilhelm von Humboldts Schriften zur Sprache*, Frankfurt am Main 1836/2020, s. 289-549; H. Ortner, *Textsortenspezifische Kurzsatztypen*, „Deutsche Sprache” 1982 (10), s. 119-138; M.L. Kotin, *Die Sprache in statu movendi. Sprachentwicklung zwischen Kontinuität und Wandel*, t. 2, Heidelberg 2007; I. Behr, *Verblose Sätze in fiktionalen Texten: zwischen Statik und Dynamik*, „Zeitschrift des Verbandes Polnischer Germanisten” 2014 (4), s. 285-292; M. Schönherr, *Weniger ist mehr: Zur Pragmatik verbloser (Nicht-)Sätze*, „Moderna språk” 2022 (1), s. 119-146.

12 Por. I. Behr, H. Quintin, *Zur syntaktischen und semantischen Einbindung verbloser Konstruktionen in Textstrukturen*, Tübingen 1996, s. 1.

13 Por. G. Zifonun, L. Hoffmann, B. Strecker, *Grammatik der deutschen Sprache*, Berlin 1997, s. 91.

14 Zob. W. Klein, *Ellipse*, [w:] *Syntax. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, red. J. Jacobs, W. Sternefeld, A. von Stechow, T. Vennemann, Berlin–New York 1993, s. 765.

15 Zob. M. Hennig, *Ist „fragmentarischer Satz” eine grammatische Kategorie?*, [w:] *Fragmentarische Äußerungen im Deutschen*, red. J.-F. Marillier, E. Vargas, Tübingen 2016, s. 107-135.

16 Zob. H.-J. Heringer, *Deutsche Syntax dependentiell*, Tübingen 1996, s. 16; G. Zifonun, *Kommunikative Einheiten in der Grammatik*, Tübingen 1987, s. 34-64.

17 V. Ägel, *Grammatische Textanalyse. Textglieder, Satzglieder, Wortgruppenglieder*, Berlin–Boston 2017, s. 170.

predykatywów modalnych (*Trzeba/można iść dalej*), niektóre zaś posiadają same w sobie nacechowanie modalne (*Kryć się!*).

Kolejną popularną formą zdaniową bez czasownika osobowego w języku polskim jest orzeczenie imienne łącznikowo-orzecznikowe, przy czym w roli czasownika łącznikowego występuje czasownik „być”. Z elipsą formy osobowej rzeczonoego właśnie czasownika wiąże się m.in. wprowadzenie do struktury zdania kopuli „to” (*Jan Kowalski to nasz nauczyciel geografii*).

Mimo iż w wielu szkołach lingwistycznych czasownik uważany jest za centrum semantyczno-strukturalne każdego poprawnie zbudowanego zdania, to jednak w wymiarze funkcjonalnym i ontologicznym struktury niewerbalne wykazują takie same cechy, jakie przypisywane są „tradycyjnej” formacji zdaniowej. A zatem posiadają predykcję, mogą być składnikami każdego tekstu, realizują konkretne akty mowy itp. Jako „wspólny mianownik” struktur niewerbalnych można przyjąć tzw. zdolność predykatywną, a zatem zdolność danej konstrukcji do wyrażania kompletnej, zrozumiałej predykcji¹⁸. Konstrukcje z wyzerowaną formą finitywną czasownika mogą być zatem uważane na równi z werbocentrycznym zdaniem, gdyż są one weryfikowalne, tzn. posiadają status prawdy albo fałszu. To odróżnia je od zwykłych grup rzeczownikowo-przymiotnikowych, które takiego statusu nie mają. O ile te pierwsze powstają w wyniku aktu predykcji, o tyle te drugie są wynikiem aktu nominacji.

Użycie struktur składniowych z wyzerowanym formalnie czasownikiem jest typowe dla pewnych kontekstów sytuacyjnych lub cech gatunkowych tekstów, które są kompatybilne z odpowiednimi funkcjami zdań nominalnych, na przykład kodowanie emocji w komunikatach o dużym stopniu intensywności przeżywanych uczuć lub reakcji bohaterów. Widać to dobrze na przykładach w takich gatunkach wypowiedzi, jak spoty reklamowe czy pamiętniki. Ten ostatni rodzaj tekstu ze swoją specyfiką gatunkową, do której należy zaliczyć przede wszystkim brak oczywistej funkcji komunikacyjnej (autor tekstu jest w wielu przypadkach jedynym odbiorcą redagowanej treści), wyraźnie ukazuje rozmaite strategie wykorzystania struktur zdaniowych z wyzerowaną formą czasownika. Można zatem przyjąć, że istnieje współzależność pomiędzy specyfiką gatunkową danego tekstu a preferowanymi w nim modelami budowy syntaktycznej – im niższy stopień komunikacyjności tekstu, tym częstotliwość występowania w nim form eliptycznych bądź skrótów myślowych jest wyższa.

Niekiedy dany tekst dopuszcza użycie formacji afinitywnych w celu wyrażenia niezwykle złożonych i skomplikowanych treści. Mogą to być na przykład relacje *protasis apodosis* (*Nowy semestr, nowe wyzwania*), relacje eksplikatywne (*Temperatury ujemne – zima!*) itp.

18 Por. A. Kałkowska, *Predykatywne konstrukcje niewerbalne w historii języka polskiego*, [w:] *Studia z polskiej składni historycznej*, red. J. Konieczna-Twardzikowa, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1976, s. 85-101.

Dotychczasowe analizy korpusowe w tekstach niemieckich

Analizy niemieckich tekstów historycznych ukazały pewną cykliczność badanego zjawiska. Zaobserwowano, że w Mittelhochdeutsch oraz Frühneuhochdeutsch zjawisko afinitywnego budowania zdań było mocno rozpowszechnione czy wręcz stanowiło swego rodzaju manierę syntaktyczną. Pod koniec XIX wieku tendencja ta zaczęła zanikać jako nieodpowiadająca normie językowej, aby we współczesnym języku niemieckim ponownie zyskać na popularności. Zaobserwowano także, że współczesne użycie form afinitywnych różni się od tego, które można znaleźć np. w niemieckich tekstach średniowiecznych lub tekstach wczesnej epoki nowożytnej. O ile afinitywność historyczna polegała w głównej mierze na eliminacji czasownika posiłkowego w peryfrastycznych strukturach składniowych, o tyle we współczesnym języku – na skutek ekspansji form eliptycznych – eliminacja *verbum finitum* dokonuje się bez większych przeszkód systemowych także w zdaniach prostych i dotyczy czasowników głównych. Zjawisko to, jak potwierdzają analizy korpusowe¹⁹, wykorzystywane jest do uzyskiwania rozmaitych efektów stylistyczno-syntaktycznych – nagromadzenie się afinitywnych formacji zdaniowych w tekstach, jakimi są na przykład pamiętniki, w tym pamiętniki wojenne, zwalnia dynamizm akcji, a zwiększa ekspresję reakcji autora na przedstawianą rzeczywistość wojny, wizję śmierci itp. Częsty brak formalnie wyrażanego czasownika wywołuje „efekt zastygnięcia rzeczywistości”, która nie jest ograniczona w sposób czasowy (por. *Über allem ein strahlend blauer Himmel, Sonne und viel Staub*²⁰).

Co więcej, afinitywny charakter tekstu niesie ze sobą konsekwencje w zakresie kompozycji komunikatu jako całości. Można przyjąć, że dana wypowiedź (szczególnie o charakterze powieściowym), w której dominuje afinitywny model budowy zdań, zrywa z typową narracją historyczną oraz charakterystyczną dla niej sukcesją czasową i przywiązaniem do linearnej ekspozycji zbioru wydarzeń bez wyraźnej logiki przyczynowo-skutkowej (por. *Im Büro ein Narrenturm, Parteien, Kündigungen, Hetzjagd; Trauriger Tag, vielfach kein Strom, beschränkter Straßenbahnverkehr, kein Gas*). Bezpośrednią konsekwencją tego typu budowy zdań jest blokada możliwości tworzenia zdań złożonych, przez co cała konstrukcja jest maksymalnie obciążona pojedynczymi predykacjami.

Zmianie ulegają też funkcje przysłówków „wewnątrz zdaniowych” typu *następnie, wcześniej, teraz* itp. (niem. *dann, nachher, früher, jetzt*), stają się one bowiem konekto-

19 Por. M. Schönherr, *Satzkonstruktionen ohne Verbum Finitum: Diachrone, synchrone und panchrone Zugriffe auf ein vergessenes Phänomen der deutschen Syntax*, „Kwartalnik Neofilologiczny” 2018, 4 (65), s. 564-578; eadem, *Weniger ist mehr: Zur Pragmatik verbloser (Nicht-)Sätze*, „Moderna språk” 2022 (1), s. 119-146.

20 Cytowane przykłady korpusowe w języku niemieckim przytoczono na podstawie: J. Rath, *Die Erprobung des Wortes – Aufzeichnungen. Aus frühen Tagebüchern Breslau 1930 – Frankfurt am Main 1951*, Norderstedt 2010.

rami, łączącymi zdania między sobą, por. np. *Der heutige Angriff ist sehr schwer [...]. Nachher das übliche Bild – keine Straßenbahnen...*

Obserwacje kontrastywne

Wstępne analizy kontrastywne stwarzają podstawę, by stwierdzić, że afinitywność zależy w dużej mierze od samej architektury danego systemu językowego oraz preferowanego typu budowy zdania. Na szczególną uwagę zasługują tu struktury kopulatywne. W języku polskim czasownik kopulatywny *być* wykazuje w niektórych kontekstach podobieństwa do hiszpańskiego *estar* ('być'), który wyraża formę egzystencji ograniczonej czasowo lub lokalnie (np. Ewa jest tu/w Warszawie). Egzystencja, która jest związana z bezterminowym posiadaniem jakiejś cechy (por. hiszp. *ser* 'być'), wyrażana jest w języku polskim zazwyczaj przez strukturę z zaimkiem kopulatywnym *to* (Ewa to moja córka/inteligentna dziewczyna). W języku niemieckim brak formy osobowej czasownika łącznikowego *sein* jest także możliwy, jednak takie formacje zdaniowe uchodzą za nacechowane stylistycznie i są raczej wyjątkiem aniżeli regułą.

Wyodrębnienie poszczególnych typów struktur beczasownikowych wolno oprzeć na kryteriach strukturalno-formalnych. Biorąc pod uwagę takie, jak np. stopień gramatyzacji i kompleksowości całej struktury afinitywnej, wyróżniamy: a) zdania proste bez czasownika głównego w formie osobowej; b) konstrukcje łącznikowo-orzecznikowe bez łącznika; c) konstrukcje auksyliarne bez czasownika posiłkowego. Typologię formalną można uzupełnić o typologię semantyczną, odwołując się do analizy relacji semantycznych, jakie zachodzą pomiędzy elementami zdania, w którym brak czasownika: a) zdania sytuujące daną rzeczywistość w jej egzystencji/zdania egzystencjalne; b) zdania sytuujące daną rzeczywistość temporalnie lub lokalnie; c) zdania sytuujące daną rzeczywistość jako kategorię innej rzeczywistości; d) zdania sytuujące daną rzeczywistość w pewnej relacji do innej rzeczywistości, np. w relacji przyczynowo-skutkowej (zdania relacyjno-egzystencjalne).

Powyższa typologia semantyczna zdań beczasownikowych nie obejmuje całego spektrum formacji niefinitywnych, dlatego wymaga jeszcze uzupełnienia. Na uwagę zasługują dodatkowo warianty zdań, w których doszło do skrzyżowania różnych typów relacji, por. np. *Nachher das übliche Bild – keine Straßenbahnen* (= zdanie egzystencjalne), *kein Gas* (= zdanie egzystencjalne), *der Strom schwach und flackernd* (= zdanie relacyjno-egzystencjalne).

Afinitywność w interlinearnych przekładach biblijnych

Afinitywność w biblijnych tekstach interlinearnych jest zjawiskiem o dużej frekwencji. Ma to oczywiście związek z faktem, że wczesne teksty biblijne, tłumaczone z łaciny lub greki na języki narodowe, by zachować swój status kanoniczności, musiały odzwiercie-

dlać niemal izomorficznie elementy składniowe zdań przekazu wyjściowego. Zarówno greka, jak i łacina dysponują wieloma konstrukcjami nietypowymi dla innych systemów językowych (por. np. *dativus/ablativus absolutus*), których ślady w mniejszym lub większym stopniu dostrzec można w budowie składniowej tekstów translatorycznych.

Zawężając niniejszy dyskurs do problematyki trójlingwalnego *Psałterza floriańskiego*, a tym samym do relacji języka polskiego – z jednej strony – oraz języka niemieckiego z drugiej strony – względem tekstu łacińskiego, można przyjąć następujący tok myślenia: o ile język polski podąża drogą odwzorowań typu *verbum-de-verbo* bardzo konsekwentnie²¹, o tyle w systemie języka niemieckiego dochodzi, jak na interlinearny charakter przekładu, dość często do przełamania tych tendencji, szczególnie w zakresie badanego tu zjawiska afinitywności. Dowodzi to m.in. słuszności tezy, że pewne cechy syntaktyczne języka źródłowego nie mogą być aplikowane na grunt języka rodzimego wbrew jego tendencjom „odśrodkowym”. Z tego też względu należy zachować wstrzeмиęźliwość w ocenie stopnia wpływu kontaktów językowych na rozwój danego języka i nie upatrywać w nim jedynego lub (d)ostatecznego czynnika wywołującego zmiany językowe. Ów wpływ ma jedynie charakter impulsu – może przyspieszyć rozwój drzeмиących w danym języku mechanizmów lub je zahamować, ale nigdy ich nie narzuca ani nie przełamuje jego autonomii, która wyraża się między innymi w fakcie, że dany język jako samodzielny system posiada swoją własną logikę i drogę ewolucji form oraz funkcji kategoryalnych²².

Dotyczy to nie tylko tak sztandarowych zjawisk, jak rozwój kategorii określoności (*Definitheit*) w językach germańskich (szczególnie w języku niemieckim) lub kategorii aspektu w słowiańszczyźnie, ale także badanego tu zjawiska afinitywności. W części niemieckiej badanego korpusu dochodzi wyraźnie, jak wspomniano wyżej, do przełamania w wielu miejscach strategii translatorycznej *verbum-de-verbo*, gdyż nie była ona kompatybilna ze specyfiką systemową języka niemieckiego, podczas gdy język polski, śledząc wiernie tekst łacińskiej Wulgaty, podążał drogą precyzyjnych odwzorowań składniowych, odpowiadających logice systemowej języka polskiego. Oto kilka przykładów korpusowych, potwierdzających ten stan rzeczy:

Psalm 129

- 7 quia apud Dominum misericordia et copiosa apud eum redemptio.
7 bo u Pana miłosierdzie i opłwite u niego odkupienie²³.
7 Vnd bey ym ist obirflussege erlosunge.

21 Por. A. Kalkowska, *op. cit.*; M. Cybulski, *Język piętnastowiecznej części „Psałterza floriańskiego”, Składnia zdania pojedynczego*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica” 1993, t. 29 (DOI: <https://doi.org/10.18778/0208-6077.29>).

22 M.L. Kotin, *Zum Einfluss der Sprachkontakte auf den Sprachwandel*, „Humanistica” 2019, nr 21 (3), s. 39-57.

23 Transkrypcja części polskiej za edycją tekstu Psałterza wg W. Twardzika: <https://ijp.pan.pl/wp-content/uploads/2018/10/Fl.pdf> [dostęp: 4.02.2024].

Psalm 142

- 6 anima mea sicut terra sine aqua tibi diapsalma.
 6 dusza moja jako ziemia prz<e>z wody tobie.
 6 meyn zele ist dir als eyn ertreych anne wasser.

W obydwu przykładach pojawia się w części niemieckiej czasownik *sein* (być) w formie odmiennej, podczas gdy w przekładzie polskim mamy do czynienia ze składnią afinitywną, pozbawioną orzeczenia i nawiązującą tym samym do składni łacińskiej. O ile w pierwszym przykładzie niemiecki czasownik *ist* (i domniemany czasownik *jest* w tekście polskim) występuje w funkcji orzeczenia kodującego istnienie jakiejś rzeczywistości w relacji lokalnej (czasownik *sein/być* jest tu dwuwalencyjny z obli-gatoryjnym (!) okolicznikiem miejsca), o tyle w drugim przykładzie forma osobowa czasownika *sein* (lub domniemana forma osobowa czasownika *być*) wchodzi w skład orzeczenia imiennego (łącznik), które wraz z orzecznikiem (*als eyn ertreych anne wasser/jak ziemia bez wody*) tworzy predykację porównawczą („a jest jak b”). Mimo wyraźnych różnic semantycznych, jakie istnieją pomiędzy obydwo-ma kontekstami użycia czasownika *sein* (*być*), jego wykluczenie ze struktury zdania polskiego (oraz ponowna interpolacja) jest w obu przypadkach tak samo możliwe.

Podobną sytuację odnajdujemy w Psalmie 144, gdzie do elipsy czasownika *być* dochodzi tylko w przekładzie polskim, podczas gdy w części niemieckiej można zaobserwować wysiłek tłumacza, zmierzający do tego, by wystawić się w sposób jak najbardziej samodzielny, podążając tym samym za tendencjami języka rodzimego.

Psalm 144

- 3 magnus Dominus et laudabilis nimis
 3 Wieliki Pan i chwalny barzo
 3 Der herre ist gros vnde gar loblich
- 8 miserator et misericors Dominus patiens et multum misericors.
 8 Lutościwy i miłosierdny Gospodzin, cirpiący i wielmi miłosierdny.
 8 Der herre ist eyn irbarmer vnd barmhercyg geduldig vnd vyl barmhercyg.
- 9 suavis Dominus universis et miserationes eius super omnia opera eius.
 9 Chętny {albo lubiezny} Pan we wszem a smiłowania jego nade wszytka działa jego.
 9 Der herre ist zueffe in allen vnd zeyne irbarmvnge obir alle zeine werk.
- 13 regnum tuum regnum omnium saeculorum et dominatio tua in omni generatione et progenie.
 13 Krolewstwo twoje krolewstwo wszech wiekow a państwo twoje we wsze pokolenie i w pokolenie.
 13 Deyn reich ist eyn reich allir werlde vnd dein hirschafft in allem geslechte vnde geslechte.
- 14 fidelis Dominus in omnibus verbis suis et sanctus in omnibus operibus suis.
 14 Wierny Gospodzin we wszech słowieh swoich i święty we wszech dzielech swoich.
 14 Der herre ist getrewe in alle seynen Worten vnd heilik in alle seynen werken.

Niemiecka forma osobowa czasownika *sein* w każdym bez wyjątku cytowanym wersecie pełni funkcję łącznika i tworzy wraz z rozbudowanym paradygmatycznie orzecznikiem orzeczenie imienne. Brak czasownika łącznikowego w tekście polskim otwiera możliwość błędnej lub co najmniej niezamierzonej interpretacji zdania afinitywnego. Widać to już na przykładzie trzeciego wersetu, gdzie pominięcie formy finitywnej czasownika *być* (Wielki jest Pan) generuje powstanie frazy nominalnej *wielki Pan*, w której przymiotnik *wielki* wykazuje cechy przydawki, a nie, jak zakłada tekst oryginalny, orzecznika. Być może z tego względu późniejsze wydania Biblii tłumaczyły ten oraz inne wersety Księgi Psalmów, wprowadzając do konstrukcji zdaniowej czasownik, por.

Biblia Gdańska

Pan wielki jest i bardzo chwalebny, a wielkość jego nie może być dościgniona.

Biblia Warszawska

Wielki jest Pan i godzien wielkiej chwały, a wielkość jego jest niezgłębiona.

Biblia Tysiąclecia

Wielki jest Pan i bardzo godzien chwały, a wielkość Jego niezgłębiona.

Podobną interpolację *verbum finitum* odnajdziemy w wersecie ósmym:

Biblia Gdańska

Łaskawy jest Pan i litościwy, nieskory do gniewu i bardzo miłosierny.

Biblia Warszawska

Łaskawy i miłosierny jest Pan, nierychły do gniewu i pełen łaski.

Biblia Tysiąclecia

Pan jest łagodny i miłosierny, nieskory do gniewu i bardzo łaskawy.

Jakie efekty (gramatyczne) wywołuje wprowadzenie do struktury zdaniowej czasownika w formie odmiennej, widać dobrze na przykładzie wersetu 13. We współczesnych przekładach biblijnych (np. w Biblii Tysiąclecia) Psalm 145, werset 13 brzmi:

Królestwo Twoje jest królestwem wszystkich wieków,
Twoje panowanie trwa przez wszystkie pokolenia.

Mimo iż zdanie w języku polskim nie ma tendencji do budowania „klamry zdaniowej”, czyli pewnego układu schematycznego, który wyznacza m.in. pola topologiczne, to jednak pojawienie się w zdaniu *verbum finitum* wprowadza w nim pewien porządek tematyczno-rematyczny. Oto bowiem osobowa forma czasownika pojawia się nie w dowolnej pozycji w zdaniu, lecz na granicy obszaru tematycznego i rematycznego. Interpolacja *verbum finitum* do zdania afinitywnego jest zatem zabiegiem zarówno gramatycznym, jak i pragmatycznym. Obszar tematyczny (tu: *Królestwo Twoje*, *Twoje*

panowanie) jest zlokalizowany w linearnej strukturze zdania przed czasownikiem, przejmując funkcję podmiotu zdania (topik). W postwerbalnym segmencie rematycznym zaś znajdują się te części zdania, które mają najwyższą wartość informacyjną i tworzą tzw. fokus wypowiedzi (tu: *królestwem wszystkich wieków, przez wszystkie pokolenia*). Syntaktycznie pełnią one funkcje dopełnienia lub – w przypadku czasowników łącznikowych – orzeczników zdania. Niekiedy *verbum finitum* zalicza się do segmentu rematycznego, ale nawet taka koncepcja pozwala przyjąć, że wszystkie elementy zdania zdeponowane na prawo od czasownika należą do obszaru rematycznego.

Decyzja tłumacza co do wyboru struktury finitywnej lub afinitywnej nie zawsze da się do końca wyjaśnić. W niektórych tekstach *Psalterza* dochodzi do interesującej „przeplatanki” zdań finitywnych i afinitywnych. Dzieje się tak przeważnie w odniesieniu do przekładu niemieckiego:

Psalm 107

- 1 paratum cor meum Deus paratum cor meum
 1 Gotowo sierce moje, Boże, gotowo sierce moje
 1 Meyn hercze ist bereyt got, meyn hercze ist bereit
- 4 Quia magna est misericordia tua super caelos et usque ad nubes veritas tua.
 4 bo wielikie jest na niebiech miłosierdzie twoje i aliz do obłokow prawda twoja.
 4 Wen gros ist vbir dy hymel dine barmherczykeyt vnde bis czu den wolken deyne worhey.
- 5 super omnem terram gloria tua
 5 nade wszą ziemię sława twoja
 5 obir allis ertreych deyne ere
- 9 Iuda rex meus
 9 Juda krol moj
 9 Iuda meyn konig
- 13 da nobis auxilium de tribulatione, quia vana salus hominis.
 13 Daj nam pomoc z zamęta, bo prozne zbawienie człowiecze.
 13 Gip vns hülfe von der peynigunge, wen ytil ist das heyl des menschen.

Na uwagę zasługuje już pierwszy werset cytowanego psalmu – zarówno w oryginalnym tekście łacińskim, jak i w przekładzie polskim konstrukcja zdaniowa pozbawiona jest *verbum finitum*. Tekst niemiecki sprzeciwia się tej tendencji, wprowadzając czasownik łącznikowy *ist*. Pod względem strukturalnym werset ten nie odbiega od wersetu 9 (w obydwu przypadkach mamy bowiem do czynienia z orzeczeniem imiennym o predykcji kategoryzującej), a mimo to w tym ostatnim tłumacz nie decyduje się na wprowadzenie czasownika finitywnego.

Czy taki stan rzeczy można jedynie złożyć na karb jego niekonsekwencji translato-rycznej lub też niepewnej ręki co do stosowania form czasownikowych wbrew łacińskiej

Wulgacie? A może ta rzekoma niekompetencja da się wyjaśnić za pomocą argumentów językowych? Jeśli przyjmiemy, że zdania finitywne oraz te, które pozbawione są *verbum finitum*, posiadają taki sam status i że mogą być równoprawnymi ośrodkami predykacji, to wówczas ich naprzemienne stosowanie nie może być postrzegane jako wypadkowa braku konsekwencji lub niepewności językowej, lecz jako przykład ich wzajemnej ekwiwalencji, a może nawet substytucji. Innymi słowy, nie chodzi tu o przypadkowość w posługiwaniu się różnymi formacjami zdaniowymi, ile raczej o świadomy wybór danego wariantu zdaniowego. Pozostaje wszak pytanie – czy ów wybór jest czymś podyktowany? Odpowiedź na nie wymaga dalszych weryfikacji korpusowych. W ramach spekulacji można przyjąć, że w kontekstach, w których nadawca zwraca się do podmiotu w stylu inwokacji lub też próbuje nawiązać dialog ze swoim odbiorcą, faworyzowane są raczej zdania „pełne”, zawierające cały werbalny predykat. I odwrotnie: tam, gdzie kontekst wskazuje na deskryptywny charakter wypowiedzi, dominują raczej zdania afinitywne. Ma to swoje psychologiczne i pragmatyczne uzasadnienie. Komunikacja dialogowa posiada charakter „dwufazowy” (faza kodowania i faza dekodowania). Operacja dekodowania treści nadanego komunikatu musi zatem przebiegać na tyle sprawnie, aby proces komunikowania mógł rzeczywiście dojść do skutku. Nadanie nazbyt implicytnego lub nietransparentnego komunikatu wiązałoby się z dłuższą fazą dekodowania, co z kolei spowolniłoby proces komunikacyjny. Dyskurs deskryptywny natomiast, w którym recepcja kompleksowych bądź skomplikowanych komunikatów dokonuje się niezależnie od ich kontekstu powstania, daje odbiorcy komfortowy bufor czasowy na ich właściwe dekodowanie.

Utrzymanie tej hipotezy wymaga jednak dalszych szczegółowych prac korpusowych, albowiem badane teksty wykazują także obecność konstrukcji przeciwstawnych, w których partie dialogowe są kodowane za pomocą zdań afinitywnych (por. Psalm 115), a fragmenty deskryptywne za pomocą zdań finitywnych (por. Psalm 144):

Psalm 115

- 6 O Domine, quia ego servus tuus, ego servus tuus, et filius ancillae tuae.
- 6 O Panie, iż ja sługa twój, ja sługa twój i syn sługi twojej.
- 6 O herre wen **bin** deyn knecht ich **byn** deyn knecht vnd eyn fon deyner dyrnen.

Psalm 143

- 13 Quorum filii sicut novellae plantationes in juventute sua.
- 13 jże synowie jako nowi szczepowie we młodości swojej.
- 13 Der kindir **sint** als neue pflanzunge von irre yogun.
- 14 filiae eorum compositae, circumornatae ut similitudo templi.
- 14 Dziewki jich kazane, pokraszone jako podobieństwo kościoła.
- 14 Ir tocter **sint** wolgeczogen und umgeczyret alz daz gleychnusse des tempils.

- 15 Promptuaria eorum plena eructancia ex hoc in illud.
 15 Komory jich pełne, rzygające z tego w ono.
 15 Ir bereytunge sint vol aufbredemde aus deme indaz.
- 16 Oues eorum fetosae abundantes in egressibus suis, boues eorum crassae.
 16 Owce jich płodne, opłwite w chodziech swoich, wołowię jich tłusci.
 16 Ir fchoffe sint fruchtber und obirflussik ineren gengen, ir oxsen sint wayst.

W miarę jednolite (afinitywne) są za to konteksty, w których kodowana jest dynamika ruchu. Do eliminacji *verbum finitum* dochodzi zarówno w przekładach polskich, jak i niemieckich:

- Psalm 4
 3 filii hominum usquequo gravi corde.
 3 Synowie człowieka, dokąd to ciężkim sercem.
 3 Kinder der menschin, bys wohin eynis swerin hercin.

- Psalm 6
 3 et anima mea turbata est valde, et tu Domine usquequo.
 3 dusza moja zamacona jest barzo. Ale ty, Gospodnie, dokąd.
 3 Unde mine zele betrubit ist vil. sunder du got bis wo hyn.

Czasowniki z grupy *verba movendi* są dość często eliminowane także we współczesnym stadium rozwoju języka, szczególnie jeśli chodzi o wyrażenie momentu zwrotu akcji lub zasygnalizowanie punktu kulminacyjnego, por. *Lewandowski przy piłce...*, *Lewandowski i... Gooooo!* *Lewandowski am Ball*, *Lewandowski und... Tooooo!* Są to swoiste formy orzeczeń²⁴, za pomocą których autor wyraża momentalność opisywanych zdarzeń, a czyni to imitując wrażenia słuchowe i wzrokowe. Owa ikoniczność tempa i dynamiki przekłada się na dobór słów, co do których można przyjąć, że są to z reguły krótkie, synkretyczne i dźwiękonaśladowcze ciągi (*bęc, bach, łubudu, goooool* itd.). Semantyka ruchu jest zatem jedną z niewielu, którą da się zakodować bez formalnej obecności orzeczenia werbalnego.

W ten sam model wpisuje się także semantyka miejsca lub przebywania:

- Psalm 10
 4 Dominus in templo sancto suo, dominus in celo sedes eius.
 4 Gospodzin w kościele świętem swoim, Gospodzin, na niebiesiech stolec jego.
 4 Got in dem tempal sin heiligen, got uf dem hymel syn stul.

24 Por. J. Bartmiński, *Swoiste formy orzeczeń w języku ustnym (orzeczenie onomatopeiczne, kompozycyjne, zaimkowe, podwojone)*, [w:] *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, red. T. Skubalanka, Wrocław 1978, s. 159-175; M.L. Kotin, *Die Sprache in statu movendi*, Heidelberg 2007, s. 196-197; K. Wyrwas, *Językowe sposoby wyrażania punktu kulminacyjnego w opowiadaniach potocznych*, „Stylistyka” 2023, nr 23, s. 377-395.

Funkcję predykatywną przejmują tu frazy przyimkowe (w kościele świętem swoim / *in dem tempal sin heiligen*, na niebiesiech stolec jego / *uf dem hymel syn stul*). Ten sam model zdaniowy występuje także w kontekstach metaforycznych i deiktycznych:

Psalm 21

- 1 Deus deus meus respice in me, quare me dereliquisti, longe a salute mea verba delictorum meorum.
- 1 Gospodnie Boże moj, weźrzy na mię! Czemu jeś mie został? Daleko od zbawienia mego słowa zgrzeszenia mego.
- 1 Got min got sehe uf mich, worumme host du mich vorlosin, verre von minir erlosunge, dy wort miner vortilunge.

Semantyka relacji lokalnych odpowiada następującej strukturze syntaktycznej: *podmiot – czasownik egzystencji lokalnej* (oprócz być także *znajdować się, mieszkać*) – *okolicznik miejsca*. Na uwagę zasługuje fakt, że okolicznik miejsca jest tu obligatoryjny. Jego nieobecność w zdaniu powoduje, że zdanie staje się niepoprawne gramatycznie. O ile występowanie okolicznika miejsca to kryterium *sine qua non*, o tyle obecność czasownika w formie finitywnej jest, jak widać, fakultatywna. Powodem, dla którego finitywność nie musi być realizowana *explicite* przez formę osobową czasownika w tego typu zdaniach, jest maksymalna transparentność relacji pomiędzy podmiotem zdania a okolicznikiem miejsca²⁵. Relacja ta może być bez większych problemów zrekonstruowana i „przywrócona” w strukturze powierzchniowej zdania przez formę osobową czasownika *jest/ist*. Można zatem przyjąć, że im wyższy stopień specyfikacji semantycznej, temporalnej lub modalnej czasownika, tym eliminacja *verbum finitum* jest trudniejsza czy wręcz nawet niemożliwa.

Podsumowanie

Co wynika z powyższych kontrastywnych obserwacji korpusowych? Przeprowadzone analizy pozwalają przyjąć, że istnieje pewien rodzaj konwergencji pomiędzy semantyką lub – nieco szerzej – specyfiką czasownika a jego podatnością do wyzerowania w strukturze powierzchniowej zdania. Kontekstowa analiza wybranych formacji zdaniowych upoważnia do poglądu, że zarówno polskie, jak i niemieckie czasowniki, kodujące podstawowe koncepty, takie jak ruch czy egzystencja w wymiarze lokalnym lub kategorialem, mają silniejszą tendencję do zaniku aniżeli inne czasowniki. Dowodem na to jest istnienie wielu „zastępczych” środków językowych do wyrażenia tych samych treści.

Różnice w obu językach wynikają przede wszystkim z odmiennego stopnia zbliżenia przekładu do tekstu źródłowego. Język polski, w którym *verbum finitum* nie odgrywa

²⁵ Por. M.L. Kotin, „*Sein*’. Eine genealogisch-typologische Fallstudie über das *Verbum substantivum*, „Sprachwissenschaft” 2014, 39 (1), s. 1-52.

tak znaczącej roli, w sposób wierny odzwierciedla mechanizmy syntaktyczne typowe dla łaciny, co powoduje, że o wiele więcej jest tu kontekstów z wyzerowaną formą czasownika osobowego. W przeciwieństwie do języka polskiego, język niemiecki dąży do zachowania finitywnej budowy zdania, wprowadzając do struktury zdaniowej formy osobowe czasowników nawet tam, gdzie brakuje ich w tekście oryginalnym, łacińskim.

Pod względem statusu, afinitywne modele zdania należy uznać za pełnowartościowe syntagmy. Powszechność i regularność występowania form nieosobowych czasownika oraz samodzielność w kodowaniu predykcji nakazują uznać je za równoprawne predykaty stanowiące ośrodki zdania.

LITERATURA CYTOWANA

Literatura podmiotu

Psalterz Floriański, Biblioteka Narodowa, Warszawa Rps BN 8002. Vormalis Stiftsbibliothek Sankt Florian bei Linz, III 206. Lat.-poln.-dt. Psalterium mit Cantica und zwei Prologen, circa 1398-1410.

Literatura przedmiotu

Ágel V., *Grammatische Textanalyse. Textglieder, Satzglieder, Wortgruppenglieder*, Berlin-Boston 2017.
Bartmiński J., *Swoiste formy orzeczeń w języku ustnym (orzeczenie onomatopeiczne, kompozycyjalne, zaimkowe, podwojone)*, [w:] *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, red. T. Skubalanka, Wrocław 1978.

Behr I., *Verblose Sätze in fiktionalen Texten: zwischen Statik und Dynamik*, „Zeitschrift des Verbandes Polnischer Germanisten” 2014 (4).

Behr I., Quintin H., *Verblose Sätze im Deutschen. Zur syntaktischen und semantischen Einbindung verbloser Konstruktionen in Textstrukturen*, Tübingen 1996.

Chromik G., *Mittelalterliche deutsche Sprachinseln in Oberschlesien, Kleinpolen und Rotreußen*, [w:] *Deutsch in Mittel-, Ost und Südosteuropa*, red. P. Hannes, B. Weber, J. Wellner, Regensburg 2019 (DOI: <https://doi.org/10.5283/epub.41413>).

Cybulski M., *Język piętnastowiecznej części „Psalterza floriańskiego”. Składnia zdania pojedynczego*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Linguistica” 1993, t. 29 (DOI: <https://doi.org/10.18778/0208-6077.29>).

Gębarowicz M., *Psalterz Floriański i jego geneza*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1965.

Hanemann R., *Der deutsche Teil des Florianer Psalters: Sprachanalyse und kulturgeschichtliche Einordnung*, Frankfurt am Main 2010.

Hennig M., *Ist „fragmentarischer Satz” eine grammatische Kategorie?*, [w:] *Fragmentarische Äußerungen im Deutschen*, red. J.-F. Marillier, E. Vargas, Tübingen 2016.

Heringer H.-J., *Deutsche Syntax dependentiell*, Tübingen 1996.

Humboldt W., *Über die Verschiedenheiten des menschlichen Sprachbaus und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*, [w:] *Wilhelm von Humboldts Schriften zur Sprache*, Frankfurt am Main 1836/2020, s. 289-549.

Janigane-Prokai K., *Afinite Nebensatzkonstruktionen und ihre Geschichte*, Frankfurt a.M. 2003.

Kałkowska A., *Predykatywne konstrukcje niewerbalne w historii języka polskiego*, [w:] *Studia z polskiej składni historycznej*, red. J. Konieczna-Twardzikowa, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1976.

Kamińska M., *Psalterz floriański. Monografia językowa*, cz. I: *Ortografia, fonetyka, fleksja imion*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1981.

Klein W., *Ellipse*, [w:] *Syntax. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, red. J. Jacobs, A. von Stechow, W. Sternefeld, T. Vennemann, Berlin-New York 1993.

- Kotin M.L., *Die Sprache in statu movendi. Sprachentwicklung zwischen Kontinuität und Wandel*, t. 2, Heidelberg 2007.
- Kotin M.L., „*Sein*“. *Eine genealogisch-typologische Fallstudie über das Verbum substantivum*, „Sprachwissenschaft“ 2014, 39 (1).
- Kotin M.L., *Tempus, Modus und Modalverben in Notkers Psalmenbuch im Vergleich zu Luthers Psalmenübersetzung und zum neuhochdeutschen Psalter*, „Moderna språk“ 2021 (1) (DOI: <https://doi.org/10.58221/mosp.v115i1.6901>).
- Kotin M.L., *Zum Einfluss der Sprachkontakte auf den Sprachwandel*, „Humanistica“ 2019, 21 (3).
- Kotin M.L., Schönherr M., *Infinite, afinite und verblose Sätze aus diachroner und typologischer Sicht*, [w:] *Kurze Formen in der Sprache / Formes breves de la langue. Syntaktische, semantische und textuelle Aspekte/aspects syntaxiques, sémantiques et textuels*, red. A.L. Daux-Combaudon, A. Larrory-Wunder, Tübingen 2020.
- Kubica S., *Die deutsche Sprache des Florianer Psalters. Ein Versuch*, Poznań 1929.
- Kubica S., *Zur deutschen Sprache des Florianer Psalters*, „Archivum Neophilologicum“ 1930, 1 (1).
- Nehring W., *Altpolnische Sprachdenkmäler. Systematische Übersicht. Würdigung der Texte. Ein Beitrag zur slavischen Philologie*, Berlin 1886.
- Nehring W., *Iterer Florianense. O Psalterzu floriańskim łącińsko-polsko-niemieckim, w szczególności o polskim jego dziale*, Poznań 1871.
- Ortner H., *Textsortenspezifische Kurzsatztypen*, „Deutsche Sprache“ 1982 (10).
- Schönherr M., *Satzkonstruktionen ohne Verbum Finitum: Diachrone, synchrone und panchrone Zugriffe auf ein vergessenes Phänomen der deutschen Syntax*, „Kwartalnik Neofilologiczny“ 2018, 4 (65).
- Schönherr M., *Weniger ist mehr: Zur Pragmatik verbloser (Nicht-)Sätze*, „Moderna språk“ 2022 (1).
- Simmler E., *Nominalsätze im AHD*, [w:] *Althochdeutsch. Syntax und Semantik*, red. Y. Desportes, Lyon 1992.
- Wyrwas K., *Językowe sposoby wyrażania punktu kulminacyjnego w opowiadaniach potocznych*, „Stylistyka“ 2023, nr 23.
- Zifonun G., *Kommunikative Einheiten in der Grammatik*, Tübingen 1987.
- Zifonun G., Hoffmann L., Strecker B., *Grammatik der deutschen Sprache*, Berlin 1997.

Zdania afinitywne w ujęciu kontrastywnym i diachronicznym na podstawie wybranych fragmentów tekstu Psalterza floriańskiego

STRESZCZENIE: Pomimo istnienia różnych podejść syntaktycznych, w gramatyce tradycyjnej jako obiekt badawczy nadal dominują zdania zawierające czasownik finitywny. Zdania pozbawione elementu werbalnego nie są uwzględniane w wiodących teoriach składniowych. Samo istnienie tych syntagm podważa jednak tradycyjne rozumienie pojęcia zdania. W artykule dokonano analizy właściwości morfosyntaktycznych zdań bezczasownikowych na podstawie tekstu *Psalterza floriańskiego*. Pokazano, że afinitywne modele zdań należy uznać za pełnoprawne syntagmy. Uniwersalność i regularność zdań pozbawionych *verbum finitum* oraz ich niezależność w kodowaniu predykcji nakazują uznać je pod względem tworzenia zdań za równoprawne formacje zdaniowe.

SŁOWA KLUCZOWE: afinitywność – zdania bezczasownikowe – forma finitywna/osobowa czasownika – zdania afinitywne – analiza korpusowa – *Psalterz floriański*

Affinitive sentences in a contrastive and diachronic approach based on selected fragments of the Florian Psalter's text

SUMMARY: Despite the existence of various syntactic approaches, verbal sentences still prevail in the traditional grammar as a main research object. In contrast, verbless sentences, which do not contain a verb element, are not included in leading theoretical approaches to syntax. However, the very existence of these syntagms interrogates the traditional understanding of the concept of a sentence. This article offers an analysis of the morphosyntactic properties of verbless sentences based on the text of the *Saint Florian Psalter*. It is shown that non-finite sentence models should be considered full-

-fledged syntagms. The universality and regularity of non-finite sentences and their independence in coding predications require that they should be considered as equal in terms of sentence formation.
KEYWORDS: non-finiteness – verbless clauses – a finite verb – non-finite clauses – corpus-based analysis – Saint Florian Psalter